

A PUNT DE SORTIR

L'ARQUITECTURA ROMÀNICA, per J. PUIG
I CADAFALCH, Membre de l'Institut.

ELS CONTINENTS COLONIALS, per JOAN
PALAU VERA, Professor a l'Escola Superior
de Bibliotecàries.

LA LLUITA CONTRA EL PALUDISME, per
GUSTAU PITALUGA, Professor a la Facultat
de Medecina de Madrid, Director del Servei
tècnic del Paludisme a l'Institut d'E. C.

LES INFECCIÓNS, per AUGUST PI I SUNYER,
Membre de l'Institut.

EN PREPARACIÓ

RESUM DE BOTÀNICA, per P. JOAQUIM M.
DE BARNOLA, S. J.

SINTAXI CATALANA, per POMPEU FABRA,
Membre de l'Institut.

L'ANTIGA POESIA CATALANA, per JAUME
MASSÓ I TORRENTS, Membre de l'Institut.

MINERVA

COL·LECCIÓ
CONEIXEMENTS

POPULAR DELS
INDISPENSABLES

Vol. XXIV
(Extraordinari)

50 cèntims

HISTÒRIA DE LA NACIÓ CATALANA

PER
ENRIC PRAT DE LA RIBA

(EDICIÓ ADAPTADA A LA COL·LECCIÓ MINERVA)

MINERVA

COL·LECCIÓ POPULAR
DELS CONEIXEMENTS INDISPENSABLES
EDITADA PEL CONSELL DE PEDAGOGIA
DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

CADA VOLUM: 35 CÈNTIMS

OBRES PUBLICADES

- 1.— OCEANOGRAFIA, per JOSEF MALUQUER, Enginyer. (*Segona edició.*)
- 2.— RESUM DE GEOGRAFIA D'EUROPA, per JOAN PALAU VERA, Professor a l'Escola Superior de Bibliotecàries.
- 3.— NOCIONS DE LITURGIA CRISTIANA, per J. TARRÉ. Prevere.
- 4.— RESUM D'ASTRONOMIA, per E. FONTSERRÉ, Professor a la Facultat de Ciències de Barcelona.
- 5.— EL RADI, per ESTEVE TERRADES, Membre de l'Institut.
- 6.— LA NEUROSIS I ELS NEUROTICS, per J. ALZINA I MELIS, Director del Manicomi de la Santa Creu.
- 7.— UNA VISITA AL MUSEU DE BARCELONA, per J. FOLCH I TORRES, Bibliotecari del Museu.
- 8.— NOCIONS DE LITERATURA LLATINA, per CARLES RIBA, Doctor en Filosofia i Lletres.
- 9.— RESUM DE GEOGRAFIA D'AMÉRICA, per J. PALAU VERA.
- 10.— ELS JOCS DE PILOTA, per JOSEP ELIAS I JUNCOSA, Vicepresident de la Federació Atlètica Catalana.

MINERVA

COL·LECCIÓ POPULAR DELS CONEIXEMENTS INDISPENSABLES
EDITADA PEL CONSELL DE PEDAGOGIA
DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

VOLUM XXIV

HISTÒRIA DE LA NACIÓ CATALANA

PER

ENRIC PRAT DE LA RIBA

(EDICIÓ ADAPTADA A LA COL·LECCIÓ MINERVA)

BARCELONA

DIPÒSIT GENERAL: RICARD DURAN ALSINA, BOQUERIA, 20

NOTA

En els Jocs Florals de 1898, va ésser premiat un *Compendi d'Història de Catalunya* d'En Prat de la Riba. La finalitat que el Mestre li assignava era la de «fer conèixer Catalunya i estimar-la»: ningú com ell, que havia de desvetllar el seu poble a una vida nova, no podia fer néixer en les ànimes aquesta nova amor. Avui, parcialment, ofereix «Minerva» aquell Compendi, remerciant a la senyora viuda Prat de la Riba i a l'Institut d'Estudis Catalans, dipositari de les seves obres completes, la deferència que ha tingut envers nosaltres permetent aquesta edició. Per tal d'adaptar-la a les proporcions de nostra publicació, hom l'ha cenyida als temps medievals i moderns, els que estrictament constitueixen la *Història de la Nació Catalana*. Un esquema sumaríssim de l'Antiguitat la precedeix.

Alguna modificació s'ha introduït en el text, adés per exigències de brevetat, adés perquè posteriors investigacions hagin donat un altre aspecte als esdeveniments. Aquestes modificacions s'indiquen tancant entre claudàtors les paraules que substitueixen i advertint entre parèntesis el lloc on s'ha suprimit un paràgraf, quan aquest és d'una certa extensió. Finalment, per donar més claredat al text, ha estat dividit mitjantçant petits epígrafs.

INTRODUCCIÓ

Els més antics pobladors de Catalunya sembla que foren els ligurs, que s'estenien un temps per tota l'Europa occidental. Els seguiren els íbers, emparentats amb les poblacions camítiques de l'Àfrica i d'ella procedents; els quals, després d'establir-se a Andalusia, es van estendre al llarg de la costa, vers el N., fins més enllà dels Pireneus. Atacats pels gals, retrocediren, i podria ésser que aquests, penetrant a Catalunya, haguessin deixat algun clap cèltic al N. i O. Les principals tribus ibèriques establertes a la nostra terra foren les dels Indigetes, Cere-tans, Ilergetes, Lacetans, Ausetans, Laietans, Cossetans i Ilercavons

Els grecs, que des del segle VIIe visiten Espanya en llurs viatges, funden, del V.^e en avall, una filera de factories (Roses, Empúries, Hèmeroskopeion) al llarg de la costa. Els cartaginesos travessen el nostre país per atacar Roma, amb la qual hi debaten sovint llur plet desembarcant les legions romanes a Empúries, sota el comanament de Cneus Scipió, cap a la fi del segle III.^{er} a. J. C. Vençuda Cartago, la nostra terra, després dels alçaments dels ilergetes, comanats per Indibil i Mandoni, resta sotmesa a Roma, formant part de l'Espanya Citerior i més tard de la Tarraconense, beneficiant-se de la cultura llatina i prenent part en les lluites civils de Sertori i Sila, de Cèsar i Pompeu.

Cap al començament del segle V.^e s'hi estableixen els visigots, el domini dels quals s'estén fins als inicis del segle VIIIe en què és envaïda pels serrains. Durant aquella dominació, de la qual prové el nom de Catalunya (Gotalàndia, país de gòts), és aquesta a punt de devenir independent, amb la sublevació del general Paulus, que es proclama rei d'Orient.

LA NACIÓ CATALANA EN L'EDAT MITJANA

(VIII-XV)

§ 1. *La Reconquista.* La dominació dels serraïns fou a la primera de la mateixa mena que la dominació dels visigots: una ocupació militar que no era efectiva sinó en les ciutats i llocs fortificats. Per ço, de fet, durant la primera centúria, les regions muntanyanes o encinglades seguiren independents. [Elles constituïren petits nuclis de Reconquista que partint de les valls pirenenques i cantàbriques anaren, a poc a poc, eixamplant els llurs dominis per la península].

Però la veritable reconquesta catalana fou començada pels catalans de l'altra banda dels Pirineus: els qui a les ordres d'Eudes d'Aquitània havien derrotat l'exèrcit d'Ac-Çamah en la batalla de Tolosa (721) i barrejats amb els francs de Carles Martell desferen el poderosíssim estol d'Abderraman en les terres de Poitiers (732) i el d'Orba, vora les muralles de Narbona; els qui lliuraren al rei Pepí les ciutats de Narbona, Beziers, Agde, Magalona i Nimes (752), i a Carlemany les de Girona, Ausona, Urgell i Cardona a fi d'obtenir la seva ajuda per defensar-les dels alarbs; els qui empenyeren Ludovic, rei d'Aquitània, a empendre la conquesta de Barcelona i que després a les seves ordres posaren siti a la ciutat i se n'apoderaren (801). [Així s'anà formant la sèrie de comtats que constituïren la Marca Hispànica].

El comtat de Barcelona. Després d'éser governat per diferents comtes nomenats pels reis francs, recaigué en Wifred, fill de Sunifred d'Urgell.

Wifred (873-898) organitzà les seves terres, fundà el monestir de Ripoll i el de Sant Joan de les Abadesses, restaurà la Seu de Vic, i en morir, deixant a son fill el comtat de Barcelona, inaugurà la gran dinastia catalana, gloriosament unida en cos i esperit amb la nacionalitat catalana des del començament de la reconquesta fins al començament de la decadència de Catalunya.

Mort Borrell I el succeïx en el comtat de Barcelona el seu germà Sunyer, qui comença la reconquesta del Penedès. Venen després Borrell II (954-993), [durant el govern del qual comença de fet la in-

dependència del comtat de Barcelona respecte del poder franc]; Ramon Borrell (993-1017) qui amb son germà el comte Ermengol d'Urgell i altres barons entrà terra endins dels moros fins a la mateixa Còrdova; i Berenguer Ramon I, contemporani dels eminents prínceps de la pàtria Oliva, bisbe de Vic, Bernat Tallaferró comte de Besalú, Guifre de Cerdanya i Ermengol d'Urgell, el Pelegrí. En el seu temps fou rescatà la comarca d'Ager i gran part del Penedès.

Ramon Berenguer I el *Vell*, que ve després, publica els Usatges, primer còdic consuetudinari d'Europa en l'Edat Mitjana, consagra les Seus de Vic, Girona i Barcelona, fa recular els alarbs per la regió de Lleida i és enterrat amb la seva esposa Almodis en la Seu de Barcelona, on encara se conserven llurs despulles.

Sos fills bessons Ramon Berenguer i Berenguer Ramon, instituïts hereus dels seus estats, tingueren moltes dissensions, i un dia de cacera, en un bosc de per allà a Hostalric, fou trobat assassinat Ramon Berenguer II, el *Cap d'estopes*. La veu pública atribuï aquest crim a Berenguer Ramon; mes en absència de proves seguí governant, havent mantingut guerres contínues amb el valí alarb de Saragossa, qui tenia a sou Ruderic Diaz de Vivar, el *Cid Campeador*. Les derrotes experimentades avivaren tal vegada el seu remordiment, i abandonà el comtat a son nebot Ramon Berenguer III, anant-se'n ell en penitència a Terra Santa.

§ 2. La política constant dels comtes anteriors havia estat encaminada a obtenir, per medi d'aliances matrimonials, la sobirania de l'altra banda dels Pirineus. Des de Ramon Berenguer III fins al rei Pere I, se fan decidits esforços per aconseguir aqueix resultat; durant algun temps sembla que aqueix ideal de la política catalana va a realitzar-se amb la constitució d'un imperi pireneic, mes de sobte la creuada dels francesos, motivada per l'heretgia albigesa, dóna un cop mortal al poder de la casa de Barcelona en el Migdia i determina un canvi de direcció en la política exterior de la nostra terra.

RAMON BERENGUER III, el *Gran*, fill del *Cap d'estopes*, contrau matrimoni amb Na Dolça, qui li portà per dot la Provença; conquista amb l'ajuda dels pisans les illes Balears fent tributaris als valis qui les governaven; dóna un impuls vigorosíssim a la marina catalana; a favoreix amb totes ses forces el desenrotllament del comerç

de la terra; fa sentir als alarbs el poder de les seves armes en sa excursió triomfal pel regne de València; repobla i restaura Tarragona donant-la en feu a Sant Olaguer, bisbe de Barcelona, instituït en 1118 arquebisbe de la Seu tarragonina; entra en l'ordre dels Templers, i mor el 19 de juliol de 1131, essent enterrat en el monestir de Santa Maria de Ripoll.

RAMON BERENGUER IV. Unió de Catalunya i Aragó. Ramon Berenguer IV, anomenat el *Sant*, portà a cap un fet trascendental per a la nostra història: el contracte de casament amb Peronella filla i hereva del rei Ramir, el *Monjo*, d'Aragó (1137), qui tenia totjust dos anys, i el qual matrimoni no pogué realitzar fins tretze anys després, això és, en 1150. [La unió de Catalunya i Aragó fou feta conservant ambdós pobles la llur autonomia.]

Ramon Berenguer IV amb sa ja poderosa esquadra ajudà el rei Alfons VII de Castella, en la conquesta d'Almeria, conquistà la ciutat i camp de Tortosa; rescatà també dels alarbs, amb la força de les armes, les ciutats de Lleida, Fraga i Mequinença; firmà amb el rei de Castella un tractat assenyalant la ratlla divisòria de les conquestes de les dues nacions en les terres dels alarbs; intervingué activament en els negocis de Provença i Llenguadoc i de la regió bearnesa; fundà el monestir de Poblet; i morí l'any 1162 deixant a son fill gran el comtat de Barcelona i el realme d'Aragó, i al fill segon el comtat de Cerdanya, el senyoriu de Carcassona i sos drets sobre Narbona.

ALFONS I. L'hereu de Ramon Berenguer IV en cenyir per primer cop les dues corones de Catalunya i Aragó, canvià de nom, prenent el d'Alfons que responia a les tradicions de la terra aragoïesa. Alfons I, el *Cast*, incorpora altre cop a sa corona la Provença, conquesta als alarbs la ciutat de Casp i la comarca de Terol fundant-hi aquesta ciutat; hereta el comtat de Rosselló, ajuda al rei de Castella en el siti i presa de Cuenca; sotmet a son domini la gent de Niça sublevada; guerreja amb el comte de Tolosa, qui li rendeix homenatge; rep vassallatge dels senyors del Bearn, de la Gascunya i del comtat de Bigorra, i mor a Perpinyà el 25 d'abril de 1196, essent sepultat en el nou monestir de Santa Maria de Poblet.

El reialme pirenenc. En temps d'Alfons I, el poder de la casa de Barcelona sobre les terres de l'altre vessant dels Pireneus, arribà a son grau més alt d'esplendor. Alfons I veia estendre's sa influència des

de Niça, allà a les portes de Gènova, fins a Tortosa en la desembocadura de l'Ebre, des del Mediterrani fins a l'Atlàntic.

En morir Alfons I distribueix sos estats entre sos fills deixant al primogènit Catalunya, Aragó i les terres de la Gàl·lia des de Beziers fins al port d'Aspe, i al fill segon, Alfons, la Provença.

PERE I, anomenat el *Catòlic*, contrau matrimoni amb Maria de Montpeller, hereva d'aquesta senyoria, reuneix el poble en Corts, i preveient les complicacions a què havia de donar lloc l'heretgia albigea, emprèn el viatge a Roma on fou solemnement coronat pel Sant Pare, declarant-se feudatari seu, i prenent per colors de la seva senyera el vermell i or llistats de la senyera pontifícia, que encara avui són nostres colors nacionals.

Els albigesos. De res no li serví la previsió. La heretgia dels albigesos anava creixent pel Llenguadoc, i se predicà la creuada contra ella. Tres cents mil homes procedents de les terres del nord, això és, de França, es tiraren al damunt de Beziers, feu de la casa de Barcelona, degollant tots sos habitants sense tria de sexe ni d'edat i calant-hi foc després; i de Beziers passaren a Carcassona on cremaren de viu en viu els heretges i instituïren comte el barbre Simó de Montfort, qui rendí vassallatge al rei Pere I, senyor de la ciutat.

Las Navas de Tolosa. Poc temps després (1212) se donà la cèlebre batalla de Las Navas de Tolosa, que donà un cop de mort al poder dels alarbs en la Península ibèrica. Contra l'exèrcit immens dels africans, resolts a reconquistar les terres deslliurades pels cristians, s'uniren els reis d'Aragó, de Castella i de Navarra, i sos exèrcits desferen i esmicolaren el poder dels invasors. L'església celebra aquesta batalla amb el nom de triomf de la Santa Creu, en el dia 16 de juliol.

Desfeta de Muret. La situació de les coses d'enllà dels Pireneus no el satisfieia; comprenia que el triomf de la creuada significava el predomini de la casa de França i l'anul·lació del poder de la casa de Barcelona en totes les terres del Migdia, i per això resolgué sortir obertament en ajuda dels comtes de Tolosa, de Foix i de Comminges. Reunit un poderós exèrcit posà siti a Muret; però hi acudí Simó de Montfort, i per una imprudència del rei, els aliats foren vençuts, morint el Rei Pere I en la batalla (1213).

§ 3. JAUME EL CONQUISTADOR. Pere I deixava, en morir, un fill de cinc anys en poder de Simó de Montfort, qui el tenia ja d'abans de començar la guerra darrera. Aquest nen havia d'ésser el gran rei de la terra catalana, el genial En Jaume I, el *Conquistador*.

A prec dels catalans i aragonesos el Papa manà al baró de Montfort que lliurés el rei En Jaume a sos súbdits. Les Corts de Lleida confiaren la seva educació i custòdia a En Guillem de Montredó qui se l'emportà al castell de Monçó, junt amb son cosí En Ramon Berenguer, comte de Provença.

La seva infantesa i la seva adolescència les passà en lluites amb la noblesa. Als vint anys (1228) havia restablert del tot l'ordre en l'interior i el seu esperit pogué desenrotllar més altes empreses. Un dia en què es trobava a Tarragona amb molts dels principals senyors de Catalunya convidà a dinar En Pere Martell, ciutadà de Barcelona, còmit de galeres i entès en coses de mar. Tragué la conversa de les veïnes illes de Mallorca, i les descripcions d'En Pere Martell encengueren els desigs de conèixer-les i conquistar-les en el cor de tots; i allavors el rei En Jaume, qui no desitjava altra cosa, resolgué que tinguessin Cort general en el Palau major de Barcelona per tractar de la presa de Mallorca.

Conquesta de Mallorca. En aquestes Corts, prelat, cavallers i ciutadans, se presentaren plens d'entusiasme i se comprometeren a fer tots els sacrificis necessaris per portar a bon terme tan gran empresa. Els barons aragonesos no hi volgueren pendre part, però el rei En Jaume tirà endavant son projecte, i al cap d'un any, en el dia 5 de setembre, sortia del port de Salou un poderós estol de gent catalana, que desembarcà al cap de poc en les costes de Mallorca, posant setge a la ciutat i emparant-se'n el 31 de desembre de 1229. (Su-primit paràgraf descrivint les lluites amb els serrains). Presa la capital, no trigà gaire a estar sotmesa tota la illa. Les d'Eivissa i Menorca foren conquistades més tard per expedicions organitzades en 1235 i 1286.

Conquesta de València. El rei En Jaume, després de la presa de Mallorca anà preparant la conquesta de València. Després de dominar des de Tortosa fins a Morella i Burriana fent prodigis de valor contra els alarbs i d'energia contra l'indecisió dels seus cavallers, se dirigí al castell d'Enesa, enderrocat expressament pel valí de València

a fi d'evitar que caigués en poder de les armes catalanes. Però el rei En Jaume, comprenent la importància de la seva posició, el reedificà, i després d'obrir-li una fàcil comunicació amb el mar, hi deixà una forta guarnició.

Pel setembre de 1238 les hosts del rei En Jaume devallaren del puig d'Enesa cap al pla de València i acamparen al peu de les muralles de la ciutat entre aquesta i el mar; poc després, perduda pels sitiats tota esperança, se reteren; i el gran rei de la terra catalana, en veure onejar pel primer cop sobre la més alta torre de València la senyera de son casal amb les quatre barres vermelles, baixà de cavall, i agenollat de cara a l'orient plorà d'alegria per la gran mercè que Déu li havia feta.

Conquesta de Múrcia. Amb la presa de València i son regne, Catalunya havia ja completat la seva reconquesta; però com si això fos poc per a la seva força, abans d'anar-se'n enllà del mar a cercar noves empreses portà a cap la conquesta del regne de Múrcia i el regalà a Castella.

Altres esdeveniments. Per la banda dels Pireneus la influència de la casa de Barcelona no pogué refer-se, els francs havien anat escampant-se pel migdia, i en el tractat de Corbeil, celebrat entre Sant Lluís, rei de França, i el rei En Jaume (11 maig 1258), cedeix aquest tots sos drets sobre les terres d'enllà dels Pireneus, a canvi de la renúncia que la casa de França successora de Carlemany fa de sos drets sobre Catalunya.

[Una expedició que envià a Terra Santa va esser dispersada per les tempestats].

Morí als 68 anys, essent soterrat en el monestir de Poblet (27 de juliol de 1276).

Trascendència del regnat de Jaume I. Durant aquest gloriosíssim regnat se reuniren varies vegades les Corts de Catalunya; començaren a funcionar, instituïts pel rei En Jaume, el Consell de Cent i els Consellers de Barcelona; fou redactat en llengua catalana el gran llibre del Consolat de Mar, veritable codi marítim de totes les potències del Mediterrani; foren dictats els furs de Mallorca i de València; prosperà extraordinàriament la marina de guerra; cresqué el comerç afavorit pel gran rei amb tractats i amb mides interiors ben encertades i fou fundada l'ordre de la Mercè redemptora de captius.

El rei En Jaume és una de les figures més formoses de la història. Gran capità, vencé els alarbs en més de trenta batalles campals; estatista genial, tota la seva vida pública és desenrotllament d'una idea; català d'antiga soca, emmotllà a la catalana totes les institucions de la nostra terra.

§ 4. PERE II EL GRAN. Si gran és el regnat del rei en Jaume, gran és el regnat de son fill el rei En Pere, tan gran i tan heroic, que constitueix la grandiosa epopeia de la raça catalana.

Convençut que la nostra nacionalitat necessitava totes ses forces per combatre el poder creixent de la casa de França, rival del casal de Barcelona, en vistes tingudes a Perpinyà aconseguí que el rei de Mallorca li rendís vassallatge.

Molt poc trigà a veure's com fou encertada sa previsió. La lluita entre el nostre poble i la gent francesa, que fins llavors havia tingut per camp de batalla les planures del Llenguadoc i la Provença, cercà un altre escenari, la illa de Sicília.

Els darrers Hohenstaufen. El rei En Pere era casat amb Constança, filla del rei Mamfred de Sicília, i d'aqueix casament, cercat amb deliberada intenció pel rei En Jaume, vingué tot el fet de la expansió de Catalunya en les terres de lla mar.

El reialme de Sicília havia anat a parar a la casa de Hohenstaufen, enemiga implacable del Pontificat. Mamfred, príncep d'aqueixa família, es coronà rei de Sicília malgrat les excomunicacions llançades contra d'ell pel Papa Alexandre IV. Els sants pares successors d'aquest, treballaren desesperadament per trobar qui volgués combatre'l, i convenint-se amb Carles d'Anjou, germà petit del rei S. Lluís de França, el nomenaren rei de Jerusalem i de Sicília. Tot el poder de França i del Pontificat caigué al damunt de Sicília, i mort Mamfred en la batalla de Benevento, Carles d'Anjou dominà tota la terra siciliana sembrant-li el terror amb ses horribles venjances.

Tants excessos i vexacions empenyeren a sublevar-se a la gent de Nàpols i Sicília, proclamant rei el jove Conradí de Suàbia, nebot del rei Mamfred [el qual vençut a Tagliacozzo mor ajusticiat a Nàpols].

Mort Conradí, els drets a la corona de Sicília passaren a Constança, reina d'Aragó; i el gran Pere II, el primer polític del seu segle i de molts segles després, esperava només l'ocasió oportuna per fer valer el seus drets amb seguretat d'èxit.

Vespres sicilianes. Aviat se presentà. La dominació francesa s'havia fet insuportable; i el dia de l'aplec de l'Esperit Sant, capella dels voltants de Palerm, amb motiu d'haver un soldat francès atropellat una formosa palermitana, es tirà tothom sobre els francesos, i pocs dies després no'n restava un sol de viu en tota la illa. Aquesta revolució és coneguda amb el nom de Vespres sicilianes (31 de març de 1282).

Expedició a Tunis. Mentrestant, el rei d'Aragó anava fent grans armaments (suprimint paràgraf descriu els preparatius per a la guerra), i el dia 3 de juny de 1282 l'armada catalana sortí de Port Fangós i poc temps després el rei En Pere acampava a Alcoll, en el regne de Tunis, davant per davant de Sicília i a ben curta distància de ses costes.

Els regnes de Tunis i Tremecèn eren tributaris d'Aragó; però els afers de Tunis, llavors dividit per una guerra civil moguda pels enemics d'Aragó, era bona excusa per motivar els armaments i esperar una ocasió oportuna.

Mentre el rei en Pere, sense allunyar-se de la costa, combatia les tribus sublevades, Carles d'Anjou amb un brillantíssim estol desembarcà en la platja de Messina i assetjà la ciutat. Els sicilians, impotents per a defensar-se, corregueren a demanar la protecció i ajuda del rei En Pere d'Aragó. (Suprimint paràgraf descriu ambaixada).

Passatge a Sicília. Era arribada l'ocasió d'obrar: les naus catalanes donaren al vent ses veles, i les platges de Sicília veieren per primer cop la senyera de les quatre barres onejar a la davantera de sos alliberadors. A la nova de llur arribada, una alenada d'alegria resseguí tota la illa: les ciutats els rebien amb foll entusiasme.

De seguida, [envià missatgers a Carles d'Anjou cominant-lo a abandonar la illa; la qual cosa es veié obligat a fer cap a últims de setembre], embarcant-se a correuita i fugint a les veïnes costes de Calàbria.

Al fort de l'alegria de la victòria arribà a Messina el rei En Pere essent rebut amb delirant entusiasme [i fent entrar tot seguit en acció la nostra esquadra]. Els francesos, segurs de la victòria, car el seu estol era molt superior en nombre, a les envistes de Nicotera, la envestiren per primera volta. Fou llavors quan conegueren la

superioritat tàctica de la nostra marina; esfondrades algunes naus, començà la desbandada, i pisans, ligurs, provençals, napolitans i francesos fugiren davant de la nostra senyera. (Suprimint paràgraf descrivint el retorn dels vencedors). [A la lliberació de Sicília seguí la de tota la Calàbria.]

Ordonat el govern dels seus novells dominis, el rei En Pere donà a Roger de Llúria la verga de l'almirallat i marxà a Catalunya. El nou almirall inaugurà tot d'una son seguit de grans victòries [vençent l'estol angeví en el port de Malta].

Desafiament de Bordeus. Mentrestant, el rei Carles havia desafiat el rei En Pere amb fins malèvols. La batalla havia de tenir-se, entre els dos reis i cent cavallers de cada banda, en la ciutat de Bordeus. Si En Pere II acudia a la cita, el feia presoner prevalent-se de les forces concentrades a Bordeus pel rei de França; si no hi compareixia, podia bescantar-lo per covard, donar-lo per vençut i considerar que renunciava a la corona de Sicília. De totes maneres restava per a ell la victòria.

Mes el rei En Pere no era home de caure en tal parany. La vigília del dia assenyalat per a la batalla arribà a Bordeus disfressat de criat d'un aragonès, tractant de bestiar, amb el qual i tres cavallers havia travessat els Pireneus. Havent comparegut el senescal amb sis cavallers d'alt llinatge i un notari, el rei En Pere encara disfressat, li preguntà si podia respondre de la seguretat del camp, i ell declarà que tant no en responia que de part del rei d'Anglaterra el considerava deslligat de son compromís. Llavors el rei En Pere se donà a conèixer i davant dels cavallers meravellats, recorregué varies vegades a cavall el camp de la batalla. De tot se n'aixecà acta notarial.

Excomunió del rei. El Papa, a causa de la conquesta de Sicília, havia excomunicat el rei En Pere. En veure que no en feia cas, el desposseí dels seus estats i els donà a En Carles, fill del rei de França, concedint indulgències als qui l'ajudessin a fer-se senyor del regne d'Aragó.

Victòries navals. Mentre es feien els grans preparatius per enlairar l'Aragó, a Nàpols treballaven de valent per fer al mateix temps un desembarcament en la illa de Sicília. El príncep de Salern, hereu del rei Carles, havia reunit una poderosa esquadra. Roger de Llúria

[la vencé davant de Nàpols (5 juny 1284)], fent presoner el príncep. Aquesta derrota i la que el mateix Carles sofrí a Regol poc després, l'afectaren tant que va emmalaltir-se i morí.

Invasió de Catalunya. Mentrestant, anava acostant-se als Pireneus la riuada dels creuats conduïda pel rei Felip de França. Més de doscents mil homes entraren en el Rosselló i quedaren detinguts al peu dels Pireneus, els passos dels quals tenia presos el rei d'Aragó. Més de tres setmanes lluitaren i ben debades per guanyar el coll de Panissars, i ja començaven a inquietar-se seriosament, quan quatre monjos d'Argelers els ensenyaren un pas difícil, i com difícil desguarnit, per on entraren en l'Empordà.

Les muralles de Girona deturaren la seva embranzida; i en l'endemig, el rei En Pere preparava la defensa; Roger de Llúria per una banda i En Ramon Marquet per l'altra anaven destruint, l'una darrera l'altra, les esquadres de França, deixant l'exèrcit incomunicat i sens queviures, i omplint el port de Barcelona amb les glorio-ses despulles dels vençuts. Es allavors quan amenaçat pel rei de França que armaria 300 galeres, respongué Roger de Llúria: «que si el rei de França armava 300 galeres, ell n'armaria només cent, i amb elles ni els peixos gosarien anar per sobre l'aigua si no duïen al lloç les barres d'Aragó».

Esclatà llavors entre els invasors una epidèmia. El rei Felip va caure'n malalt; i quan delmats per la guerra, les malalties i les defeccions, els francesos començaren la retirada, el rei En Pere amb ses gents tenia presos tots els colls dels Pireneus. Generós i noble, deixà passar lliurement la comitiva reial, però després se rebateren sos guerrers sobre les divisions restants, fent-hi tal carnatge i destrucció que de l'estol orgullós dels creuats, França no en veié arribar sinó les engrunes.

Al bell esclat de ses victòries, quan veia sos enemics vençuts i morts, i sa terra eixamplada enllà del mar amb nous i rics dominis, el rei En Pere II *el Gran* morí a Vilafranca del Penès (11 de novembre de 1285), essent conduït el seu cadàver al monestir de Santes Creus.

De sa esposa Constança de Sicília deixà, entre altres fills, N'Alfons, En Jaume, En Frederic i Isabel, casada amb el rei de Portugal i venerada per l'Església com a santa.

§ 5. ALFONS II. En morir son pare, se trobava a Mallorca, i amb la cooperació dels naturals d'aquesta illa la reuní a la corona aragonesa, desposseint-ne son oncle el rei En Jaume, en càstig justíssim de l'ajuda que donà als francesos qui envaïren Catalunya.

El Privilegi de la Unió. Un cop coronat rei, els nobles aragonesos, qui tan malament s'havien portat en les circumstàncies difícils del regnat anterior, reproduïren les seves exigències i després de lluites seguides obligaren a jurar els *Privilegis de la Unió*.

Lluites exteriors. Aquesta divisió interior fou causa de la seva debilitat exterior, precisament quan més necessària era la unió de tots. Navarra, Castella, França i el rei de Mallorca, amo encara del Rosselló, excitats pel Papa, feien guerra simultàniament a la nostra pàtria, i per més que la nostra marina manada per En Roger de Llúria, En Berenguér de Sarrià i En Guillem de Vilaregut netejava d'enemics les mars de Sicília, Alfons combatut pels enemics de fora i els de dintre, firmà el tractat de Tarascó, en què s'obligava a [enviar una ambaixada a Roma per demanar l'alçament de l'excomunió i la revocació de la donació feta per Martí IV a Carles de Valois; havia també d'armar una creuada a Terra Santa. Es tradicional entre els historiadors donar com a base del tractat l'abandó de Sicília. En els seus capítols res hi ha que ho justifiqui. (Klüpfel)].

Totjust fet el tractat i quan se preparava a casar-se, morí a Barcelona als 27 anys (1291), succeint-lo son germà.

JAUME II. La guerra seguí, arrencada com mai, a la Calàbria, portant la marina catalana i els almogàvers sempre victoriosa la senyera d'Aragó. Mes en la nostra terra era ja universal el desig de veure renéixer la pau; per això acceptà el tractat d'Agnani, en què el Papa aixecava les excomunionis i li feia donació dels drets sobre Còrsega i Sardenya, i Jaume II renunciava a la sobirania de Sicília [i retornava Mallorca a son oncle].

Per compliment d'aquest tractat hi hagué varies guerres, alguna d'elles veritable guerra civil entre els catalans de Sicília, i els catalans que obeïen el rei En Jaume II. Mes aquest no s'hi féu fort, i en quant hagué complert son compromís, veié amb secreta alegria l'energia de la gent de Sicília i de son germà En Frederic, proclamat rei.

Després d'alguns anys de tranquil·litat emprengué la conquesta de Sardenya d'acord amb alguns cabdills d'aquella terra.

Expedició a Orient. En temps d'aquest rei hi hagué la famosíssima expedició de catalans i aragonesos a Orient. Amençat pel poder creixent dels turcs, l'emperador de Constantinoble demanà l'ajuda dels almogàvers qui havien fet les guerres de Sicília. A les ordres de Roger de Flor, Berenguer d'Entença, Ferran Ximenes d'Arenos i Berenguer de Rocafort, s'embarcà la gran companyia catalana cap a Grècia, on fou rebuda amb grans festes i obsequis. Un cop casat Roger amb al neboda de l'Emperador i rebut el títol de megaduc de l'Imperi, entraren en campanya, i feren recular els turcs a força de terribles derrotes. Mes un cop passat el perill, volgueren els grecs desfer-se de llurs alliberadors, i convidat Roger de Flor amb cent dels seus cavallers a una festa en el palau, foren assassinats. La indignació dels sobrevivents en rebre aquesta nova fou terrible; seguiren a dret i a través tot l'imperi portant arreu la desolació i la ruïna, venceren exèrcits brillantíssims i molt superiors, i cansats de tant guerrear s'establiren i dominaren els ducats d'Atenes i Neopàtria, que de resultes d'això pertanyeren al casal de Barcelona.

ALFONS III. Mort Jaume II (1327), el succeí son fill Alfons. Son regnat fou molt curt i poc important. Fora de la guerra amb Gènova sobre la possessió de Sardenya, l'interès d'aquest temps se concentra en les lluites de l'infant En Pere i sa madrastra, Leonor de Castella.

Hi ha en aquestes bregues un episodi molt interessant. La reina Leonor havia fet donar al seu fill importants viles del regne de València, que, fundant-se en les lleis de la terra, se negaven a consentir semblant donació. Al fort de l'oposició entre el poble i el rei, una diputació comparegué davant del rei i, en nom d'ella, Guillem de Vinatea, després de fer veure l'abús i amenaçar als mals consellers, acabà dient-li: «Res podeu voler contra nosaltres, perquè com a home no estau sobre nosaltres, i com a rei sou per nosaltres i per a nosaltres.»

En sentir això, el rei digué a sa esposa: «Ah, Reina, era això el que volíeu sentir?» Ella irada respongué en son llenguatge castellà: «No s'ho sentiria això el rei de Castella, nostre germà, sense degollar-los a tots de seguida.» — «Reina, Reina — replicà N'Alfons, — el nostre poble és franc i no és així subjugat com és el poble de Castella; ells nos tenen a Nòs com a senyor, i Nòs a ells com a bons vassalls i companys.»

PERE III, anomenat *el del Punyaleu* o *de les Cerimònies*, regnà des de 1335 a 1387. Els successos més importants d'aquest temps són: el procés contra el rei de Mallorca, en virtut del qual fou desposseït dels seus estats; les guerres del rei amb els nobles valencians i aragonesos de la Unió, qui al capdavant foren vençuts i severament castigats; la guerra amb el rei Pere *el Cruel*, de Castella; l'aliança sol·licitada per Venècia contra Gènova; la guerra contra la república genovesa en què es donà la cèlebre batalla naval del Bòsfor, guanyada per nostra marina a les ordres d'En Ponç de Santa Pau i En Bernat de Ripoll; la sublevació d'alguns barons de Sardenya, dominada per les armes catalanes malgrat l'ajuda dels genovesos; la incorporació del regne de Sicília, cedit poc després a l'infant Martí, davant la resolta oposició del Pontificat; i la incorporació a la corona aragonesa dels ducats d'Atenes i Neopàtria.

JOAN I, *l'amador de la gentilesa*, fill del rei en Pere III, fou un gran protector dels poetes i músics; la Cort de Barcelona fou durant son curt regnat la més esplendorosa d'Europa; en aquest temps i per iniciativa del rei en Joan fou instituïda a Barcelona la festa dels Jocs Florals; i sovintejaven els torneigs i corts d'amor i grans caceres. En una d'elles morí a conseqüència d'una caiguda de cavall (1396).

MARTÍ I, son germà, qui es trobava a Sicília, pujà al tron per no haver deixat Joan I sinó filles. Durant el seu regnat, les poderoses esquadres d'Aragó feren sentir la seva força en els regnes d'allà mar i en les costes de Barbaria, [l'infant Martí sotmeté els rebels de Sardenya] i la política del nostre rei sostingué per molt temps el papa Benet XIII contra tots sos enemics en el cisma d'aquella època. Mes el rei tingué la desgràcia de veure morir son nét En Pere i son fill En Martí, rei de Sicília, quan ja per la seva edat i les seves malalties no podia tenir més fills qui continuessin son llinatge.

Extinció del Casal de Barcelona. [El rei Martí, poc temps abans de morir, associà al govern el comte d'Urgell donant-li la lloctinència general d'Aragó i convocà apressadament sentint la mort propera un parlament, que hagués de decidir l'afer de la successió, ell vivent. L'oposició que trobà a Aragó Jaume d'Urgell per exercir el seu càrrec i la perfidiosa resistència que oposaven els valencians

i aragonesos a nomenar representant, a pesar de les ordres reiterades del rei, feien preveure la fi d'aquella qüestió. El rei morí en 31 maig 1410, sense que el parlament s'hagués reunit i sense designar successor.]

En morir Martí I, últim rei de la dinastia catalana, l'il·lustre devallant de Wifred *el Pilós*, demés de comte de Barcelona, era rei de Aragó, de València, de Mallorca, de Sicília, de Còrsega i de Sardenya, duc d'Atenes i Neopàtria i comte del Rosselló i la Cerdanya.

§ 6. EL PARLAMENT DE CASP. Per antiga consuetud de la terra catalana, la corona se transmetia per línia masculina. Ningú no dubtà, en morir Joan I, que devia heretar-lo son germà Martí, amb tot i tenir filles, així com no van pensar-se gens en temps de Pere III a resistir la proclamació que intentà el rei de Constança en perjudici de l'infant Jaume, germà del rei. Semblava, doncs, que cap dubte no podia presentar-se sobre el millor dret d'En Jaume d'Urgell, nét, per descendència masculina, del rei Alfons III i casat amb una germana d'En Martí I.

Però l'antipapa aragonès Benet XIII, amb sant Vicents Ferrer i tot son partit, estava resoltament a favor d'un altre pretenent, Ferran d'Antequera, qui, tenint en son poder la corona de Castella com a tutor del rei, mantenia aquell regne en l'obediència de la seva autoritat pontificia i prometia tenir-li també el d'Aragó quan ne fos senyor.

Catalunya donà llavors una enlairadíssima prova de la seva gran cultura política; convocat son parlament, convidà als d'Aragó i València a reunir-se plegats per a resoldre el conflicte, i, tenint a la vista les dificultats d'una assemblea tan nombrosa, acordaren sotmetre's a la sentència de nou compromissaris, tres per cada regne de la Confederació.

Reunits en el castell de Casp, escoltaren els allegats dels pretenents, deliberaren llargament i, malgrat l'oposició de l'arquebisbe de Tarragona i d'En Guillem de Vallseca, Diputats per Catalunya, la grandíssima influència de sant Vicents Ferrer, diputat per València, prevalgué sobre el dret i els costums de la terra.

Impressió a Catalunya: testimonis de l'època. La dolorosa impressió de semblant injustícia entrà molt endintre del cor de les gents de Catalunya.

«D'aquesta determinació — deia En Boades vuit anys després — se n'han seguit molts grans dampnatges en Catalunya, per ço que'l dessus dit Fernando no sabia les lleys e privilegis de Catalunya e a ell e als seus castellans, qui no son enfranquits axi com nos ho som, los paria mal de la nostra llibertat, per lo qual se n'han succehit molts desastres...»

I un esperit inflammat d'ardentíssim amor a la terra catalana, l'autor de la crònica del comte d'Urgell, escrivia cinquanta anys després: «Oh Deus, quan en aquestes coses pens som forçat meravellar-me d'hon pogues resurtir tanta malícia. ¡Esser dins lo si de la patria home de la nostra propia nacio, natural cathala, de prosapia e sanch real devallant per recta e legitima linea masculina, de nostra lengua e ab nostres costumes, tot lo temps de la sua vida en lo mig de les entramenes de Cathalunya nodrit e criat; e anomenar, elegir e introduhir en Rey un home strany, de stranya nacio, dispar a la lengua nostra e a les nostres costumes; no tant solament dessemblant mas del tot contrari; e qui naturalment havia en odi als cathalans, e qui havia en avorricio a tot poble rich e franch e libert, com lo nostre en aquell temps era!»

DECADÈNCIA DE LA NACIÓ CATALANA (1)

(XV-XVIII)

§ I. JAUME EL DESDITXAT. Amb l'entrada de la dinastia castellana s'inicià la decadència de la nostra pàtria. El comte d'Urgell, injustament desposseït de la corona, aixecà sos partidaris contra el nou rei. Aquest no es fià de les tropes aragoneses, féu passar la frontera a molts cossos de tropes castellanques i al davant d'elles sitià el comte d'Urgell a Balaguer. Després d'heroica defensa, hagué de rendir-se i, un cop el tingué en son poder, rompent la capitulació contractada, lliurà el comte d'Urgell a un escamot de castellans que l'afrontaven a cops i males paraules mentre se l'emmenaven cap a terres de Castella.

(1) Hom ha suprimit el capítol anterior referent a *Cultura catalana*: aquest tema serà tractat en altres fascicles de «Minerva».

FERRAN I. La presència de tropes estrangeres dintre del regne, i l'anar sempre el rei voltat de cavallers castellans, desagradava fonament a tothom; en les Corts de Montblanc se li feren, sobre això, algunes indicacions. (Suprimit paràgraf sobre l'abandó en què restà Benet XIII).

Troband-se el rei a Barcelona, hi hagué una profunda commoció popular. Donà ordre a sos criats de no satisfer el vectigal de la carn, impost que des del rei al mendicant pagava tothom en el mercat de Barcelona. Reclamaren els Consellers, insistí el rei, i llavors el Consell de Cent acordà participar al rei que dintre de Catalunya els primers obligats a complir les lleis eren ell i sa família, i que el qui es negués a respectar les lleis havia d'ésser tractat com a enemic de la ciutat i de la cosa pública. Fivaller, conseller segon, fou l'encarregat de l'ambaixada, i el rei, temerós per sa vida i la de sos consellers, cedí, però sortí de seguida de la ciutat amb l'amargor del despit. Ja malalt, arribà a Igualada, on morí, després de quatre anys de regnat (1416).

ALFONS IV EL MAGNÀNIM. Son fill, amb tot i haver vingut ben jove a Catalunya, no s'havia sabut compenetrar amb l'esperit d'aquesta terra. En el Parlament de Barcelona féu la proposició règia en castellà, donant motiu que en respondre l'arquebisbe de Tarragona l'excités a pendre aquesta terra per verdadera pàtria.

Conquesta de Nàpols. Amb les empreses d'Itàlia seguí la política exterior de la dinastia catalana i per això tingué a son costat la gent catalana, que no es cansà d'enviar-li estols. Més de trenta anys durà la conquesta de Nàpols, trenta anys de guerra en què les armes catalanes lluitaren contra Gènova, la casa d'Anjou, el Pontificat, Florència, Milà i altres Estats d'Itàlia, en què guanyaren amb ses gestes alta glòria. En Joan Ramon Folch, comte de Cardona, el comte de Pallars, l'almirall Vilamarí i altres cabdills de la nostra terra; en què nostres guerrers i nostra marina i nostra política demostraren que encara la gran Confederació catalana era mestressa del Mediterrani.

La fi del comte d'Urgell. Durant el regnat d'Alfons IV, i mentre se trobava a Nàpols, acabà son martiri l'últim príncep de la dinastia catalana.

A causa de les lluites civils, fugiren de Castella els infants D. Enric i D. Pere, ficant-se a Portugal; allí foren fets presoners per l'infant En Pere de Portugal, casat amb la filla gran del comte d'Urgell, i aquest els exigí com a preu de la seva llibertat la d'En Jaume d'Urgell. Los infants s'obligaren sota jurament a donar-li el comte d'Urgell, i en nom del rei Alfons ho juraren també els seus ambaixadors.

I efectivament. A la matinada del 1 de juny de 1433 arribaren al castell de Xàtiva els dos infants amb son germà el rei de Navarra. En Jaume d'Urgell fou conduït pel carlà a sa presència, i llavors, tots tres, tres prínceps joves, en el ple de la seva força, amb ses mans pròpies, dignes mans de son llinatge, escanyaren vilment aquell vell indefens i desarmat, venerable per ses desgràcies, últim rebrot d'una família d'hèroes, en què es resumia la grandesa d'un gran poble.

JOAN II. Mort Alfons sense fills, el succeí son germà Joan II, rei de Navarra, monarca avorrit dels catalans per son esperit despòtic i per sos crims; juguina d'una dona, sa segona esposa, Joana Enríquez, desitjosa d'afavorir son fill Ferran per a qui somniava la corona, i fins l'esposa, que estaven destinades a son fillastre el desventurat Carles de Viana.

Carles de Viana. Catalunya es posà de la banda del príncep de Viana; i quan el rei, faltant a les lleis de la terra, l'empresonà, la Generalitat demanà al rei amb energia que el posés en llibertat. Joan II, cansat de la seva insistència, respongué que no l'obliguessin, enutjant-lo, a aplicar una llei de Castella que prohibeix als súbdits demanar el que dos cops els ha estat negat, i que no el provoquessin a ira, perquè la ira del rei missatge és de mort. Els ambaixadors catalans declararen llavors al monarca que no plau als catalans ni poden comportar ésser regits per lleis de Castella, perquè tenen ja ses lleis i privilegis en les quals han viscut i volen morir, i que abans de consentir acusació d'indefilitat contra Catalunya tots deliberaven de perdre persones, béns i fins les ànimes.

Posat en llibertat, feu-li Barcelona una rebuda entusiasta. Mes al cap de poc i quan, feta la concòrdia de Vilafranca, semblava assegurada la pau, mor sobtadament el príncep de Viana, segons la veu pública, gràcies al verí que li donà la reina.

Aquesta s'havia posat en relació amb els pagesos de remença i els excitava a aixecar-se en armes contra la Diputació de Catalunya.

Alçament de Catalunya. Dels seus treballs ne sortí una guerra de dotze anys, en la qual per primera vegada Catalunya negà obediència a un rei que barrinava les seves llibertats. La guerra fou llarga i plena de vicissituds. [Favorable en un principi als catalans], canvià després la sort de les armes, i al cap de quatre anys l'exèrcit del rei Joan posava siti a Barcelona. El rei era vell i estava ja cansat de tant lluitar; comprenia, demés, que les nostres llibertats tenien arrels molt profundes; i, volent la pau a tota costa, escriví des de Pedralbes, on tenia son quarter general, al Consell de Cent una carta molt amistosa en què s'oferia a entrar en pactes honrosos per a tots. Efectivament: la capitulació firmada pel rei representava el triomf de la causa de Catalunya, arribant a l'extrem de reconèixer el rei que tot el fet per la Diputació, des de la presó del príncep de Viana, havia estat ben fet, i de jurar novament les constitucions i lleis de la terra com si llavors prenguéss novament possessió de la corona (8 d'octubre de 1472.)

Matrimoni de l'infant Ferran amb Isabel de Castella. Mentre durava aquesta guerra, en l'any 1469 s'havia realitzat a Valladolid un fet de grans conseqüències per a la nostra pàtria: el casament d'En Ferran, primogènit d'Aragó, amb la infanta Isabel, hereva de la Corona de Castella. Isabel havia posat per condicions del matrimoni que l'infant Ferran hagués de residir a Castella i que no es pogués separar d'ella sense el seu consentiment; el príncep i son pare hi consentiren i d'aquesta manera el tros de cadena amb què des del Parlament de Casp havien anat aferrant a Catalunya estava en mans de la gent que l'havien forjada per dominar-nos.

§ 2. PERÍODE DE TRANSICIÓ. Mort Joan II en 1478, puja al tron d'Aragó Ferran II, qui allavors era ja rei-pubill de Castella. El regnat d'aquest i de son nét Carles I formen un període de transició en el camí de la decadència y de la dominació de Catalunya.

FERRAN II. Seguint la política tradicional de la nostra pàtria, consagrà tots sos esforços a eixamplar els dominis d'Itàlia. (Suprimit paràgraf parlant dels catalans que hi intervenen).

Descobriments d'Amèrica. Durant aquest regnat el genovès Cristòfol Colom, gràcies a la protecció d'En Ferran i als cabals que li deixà la corona aragonesa, féu un viatge d'exploració pel mar Atlàntic, trobant una terra desconeguda: aquella terra era el primer tros d'un immens continent: l'Amèrica. Però aquest fet passà completament inadvertit, i ningú no podia imaginar-se, en desembarcar Colom a Barcelona, que acabava d'acomplir-se un gran esdeveniment fatal per a la prosperitat de Catalunya.

Oposició entre el poble i la dinastia castellana. L'oposició entre el poble i la dinastia castellana es manifestà també vivament. L'entrada de tropes castellanques per a la defensa del Rosselló i les expedicions de Nàpols, i la provisió de càrrecs públics a favor de castellans i les reformes que contra llei volia introduir en la Diputació, aixecaren moltes protestes. També fou mal rebuda l'expulsió dels jueus i l'establiment de la inquisició, midés inspirades en l'esperit castellà i imitades de Castella. Per això la reina Isabel solia dir al seu espòs: «Aragón no es nuestro; menester es que vayamos de nuevo a conquistarlo.»

Nou matrimoni del rei. Cap als últims de sa vida i ja morta Isabel, el rei Ferran, desenganyat de la noblesa castellana, deixà de ficar-se en els negocis d'aquell regne, i, amb universal contentament dels pobles de la corona aragonesa, contragué matrimoni amb Germana de Foix. Catalunya i Aragó tingueren allavors un quant temps l'esperança de no haver-se d'unir amb Castella; la reina quedà embarassada i deslliurà un fill que havia d'ésser hereu únicament de la corona d'Aragó, ja que la de Castella pertanyia a la filla d'Isabel la *Catòlica*. Desgraciadament, morí poc després de néixer.

Durant aquest temps el rei Ferran tragué als castellans dels càrrecs públics, substituint-los per gent de la nostra raça; amb catalans com el virrei de Nàpols, En Ramon de Cardona, generalíssim de la Lliga Santíssima, formada pel Papa, Venècia i Aragó, guanyà esplendents victòries, i amb una esquadra catalana com la d'En Bernat de Vilamarí sotmet a la sobirania de la corona aragonesa Oran, Bugia, Trípoli, Alger i quasi tota la costa de Barbaria.

Testament de Ferran el Catòlic. En 1516, sentint-se venir la mort, féu testament i en ell ordenà a son nét Carles que no es cap mudança en el regiment i governd els regnes d'Aragó, ni tractés els

seus negocis amb persones que no fossin naturals dels dits regnes ni posés forasters en son consell i en sos oficis públics.

CARLES I. Carles de Gant, nét de Ferran II, fou el primer rei d'Aragó que fou a l'ensems rei de Castella. (Suprimint paràgraf parlant del malestar regnant a la terra).

També Carles I seguí la política exterior de la nacionalitat catalana. Omplen son regnat les guerres amb França; contra aquesta guanyà famoses batalles com la de Pavia, en què caigué presoner el rei de França; però mai no sabé treure profit de ses victòries, i al capdavant, després de tant esclat militar, no recollí cap avantatge positiu. En morir deixà a son hereu a poca diferència els mateixos Estats que havia heretat dels seus pares. (Suprimint paràgraf enumerant-los).

§ 3. DOMINACIÓ CASTELLANA. FELIP II. Amb Felip II, successor de Carles I, s'acompleix la primera fase de la dominació i en comença una de nova: l'alta direcció de la política, el comanament dels exèrcits, els càrrecs diplomàtics, tota la vida de relació de l'Estat amb els altres Estats queda des d'aquest moment exclusivament en mans de castellans, i castellà és l'home que exerceix la potestat suprema.

Caràcter de Felip II. Ja en vida del seu pare sos súbdits de Flandes i d'Itàlia trobaren en l'infant Felip un esperit deslligat del seu i que se'ls feia antipàtic; ja allavors un expert diplomàtic italià havia vaticinat que quan fos rei se serviria «només de ministres castellans, a la qual nació està inclinat molt més del que convé a un príncep qui vol dominar sobre moltes». Per això des de Felip II començà el seguit de guerres de separació i d'independència.

Felip II, el matador d'En Lanuça, Justícia d'Aragó, i contra la tirania del qual s'havien sublevat els Països Baixos, rebé sovint les queixes del nostre poble. Els virreis castellans que enviava a Catalunya i els inquisidors, també castellans, donaven lloc a seguits conflictes amb son poc respecte a les lleis de la terra. Els efectes de la dominació forastera se sentiren ja en els mateixos monestirs. El de Montserrat estava ple de castellans, que arribaven a l'extrem de contestar als que anaven a confessar-se en català: *Hablad en cristiano.*

FELIP IV. *El comte-duc d'Olivares.* El malestar cresqué en el regnat de son fill Felip III, i el regnat de Felip IV és ja una cadena de desastres. Encara més castellà que el seu avi, pren per programa de la seva política el que el comte-duc d'Olivares en deia el negoci més important de la monarquia, això és, fer-se rei d'Espanya treballant secretament per reduir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla sin ninguna diferencia. Amb un pla així, els resultats no podien fer-se esperar.

Conculació dels drets de la terra. En efecte. A les dissensions del rei amb les Corts, objecte de la seva més grollera desconsideració, s'hi afegí l'ordre de Madrid que Barcelona pagués, demés de les contribucions ja acostumades, la quinta part de ses rendes, i sobre tot i més que tot l'abús intolerable dels allotjaments, dels quals Catalunya, per les seves constitucions, estava exempta. Vingué la guerra amb França, i Catalunya, fent un esforç heroic, armà i mantingué trenta mil voluntaris que sostingueren el pes principal de la campanya.

De res no va servir-li sa conducta. Les ordres, que venien de Madrid, manaven allotjar les tropes encara que els naturals del país hagin de dormir a terra; que, si s'hi oposaven, possessin presos als diputats i concellers; que es preparés una lleva general forçosa sense respecte a (menudencias provinciales), i que els pobles mantinguessin els cossos d'exèrcit que allotjaven.

Veus-aquí com anava preparant-se el tumulto popular grande que la Cort de Madrid desitjava per a pendre'ns la nostra autonomia. Les tropes castellanés, amb l'ordre de viure del país, cometeren tota llei d'excessos, fins que, cansats els pobles de llurs infàmies, al toc de sometent agafaren les armes i els obligaren a fugir i tancar-se en les ciutats.

Alçament de Catalunya. Més de mil muntanyesos entraren poc després a Barcelona, i portant per bandera un Sant Crist cobert amb un drap negre tragueren de la presó a En Francesc de Tamarit i a les altres autoritats preses pel virrei. I pocs dies després, en la diada de Corpus (7 de juny de 1640) nombroses colles de segadors, arribats com de costum a Barcelona, al crit de *Visca la terra y muyren los traydors*, assaltaren el palau

del virrei i dels principals membres de la Real Audiència, sitiaren i prengueren les Drassanes, i el virrei, comte de Santa Coloma, fugitiu, caigué mort per allà les roques de Montjuic.

Pacificada la revolta, les autoritats acudiren al rei explicant-li els esdeveniments i llurs causes, recordant-li les constitucions de la terra i demanant-li justícia. El govern castellà contestà preparant un gros exèrcit, qui, a les ordres del marquès de los Vélez, havia de realitzar els plans uniformistes del comte-duc. Catalunya, llavors reunida en Junta de Braços, també s'armà disposant-se a defensar ses llibertats, i comprenent el canonge Pau Claris i En Josep de Margarit, eminentíssims patricis, ànima de tot aquell redreçament de Catalunya, que no podia la nostra terra resistir tota sola, cercaren l'ajuda de França, proclamant Lluís XIII comte de Barcelona.

Vicissituds de la guerra. Tres dies després d'aquesta proclamació solemne arribava al peu de Barcelona l'exèrcit castellà, manat pel marquès de los Vélez. [La desfeta de Montjuic l'obliga a retirar-se cap a Tarragona.]

Amb vàries vicissituds la guerra durà dotze anys, fins que Felip IV, escarmentat per una política que li havia produït la revolució de Catalunya, la de Portugal i la de Nàpols, es deslligà del comte-duc i féu entendre als catalans que estava disposat a respectar les seves llibertats. Des d'allavors la sublevació anà minvant cada dia, i quan l'exèrcit d'En Joan d'Àustria arribà a Barcelona, tothom estigué disposat a acceptar una capitulació en què es declarava que «no s'innovaria res en els privilegis i constitucions de Catalunya» (1652). La guerra continuà, no obstant, en la frontera de França, i en acabar-se amb la pau dels Pireneus (1659), una part de Catalunya, el Rosselló, quedà en poder de França.

CARLES II. El regnat de Carles II (1665-1700), fill de Felip IV, passa, com el de son pare, entremig de guerres en què sempre li tocà perdre. En 1697, la major part de Catalunya estava en poder dels francesos, i ben segur que Lluís XIV no l'hauria evacuada si, en fer-se el tractat de Ryswick, preveient la mort del rei Carles sense successió, no hagués volgut guanyar la seva benvolença a favor de son nét, Felip de Borbón.

Els treballs que féu amb aquest objecte li donaren resultat; en

morir Carles II deixà la corona d'Espanya al nét de Lluís XIV, i amb ell començà la dinastia de Borbon, que encara dura.

FELIP V. Felip V, ple de l'esperit absolutista de la Cort francesa, ben rebut a la primeria pels catalans, no trigà gaire a excitar-los en contra seva violant a tort i a dret les lleis de Catalunya. Els catalans no volgueren aguantar-ho, i en desembarcar en les costes de la nostra terra, l'arxiduc Carles d'Àustria, legítim successor de Carles II, amb forces d'Àustria, Holanda i Anglaterra, aliades contra França, Catalunya el reconegué desseguida per son rei amb el nom de Carles III (1705), i Aragó i València també.

Començà amb això la guerra de successió, en la qual prengueren part els principals països d'Europa. Arrencada era la lluita i incert el resultat, quan l'arxiduc Carles fou proclamat emperador d'Àustria. Aleshores sos aliats, que l'ajudaven per a evitar el creixement excessiu del poder de França, tingueren més interès que fos rei d'Espanya En Felip de Borbó que no pas el novell emperador.

S'acostava llavors un moment solemníssim: el moment en què la nacionalitat catalana anava a caure sota el domini absolut de sos seculars enemics, Castella i França. El dia 30 de juny de 1713 Catalunya, abandonada a les seves forces, es reuní en Corts, per última vegada fins avui, en la sala de Sant Jordi del palau de la Diputació. El braç popular proposà mantenir els acords presos per les Corts en 1706, i el poble, que omplia la plaça de Sant Jaume, aplaudí amb frenètica alegria l'acord de l'assemblea d'excloure del govern de Catalunya la casa de França i defensar la integritat de les llibertats catalanes.

La caiguda de Barcelona. El dia 25 de juliol les tropes franceses i castellanes començaren el siti de Barcelona. Tretze mesos deturà al peu de ses muralles el poder reunit d'Espanya i França, mentre enviava ambaixades a les principals Corts d'Europa cercant solucions que mantinguessin sencera la seva autonomia. Tot fou en va; el dia 13 de setembre de 1714, després d'una defensa desesperada en què era cada carrer una trinxera i cada casa un baluard, caigué Barcelona en poder de Felip V, i quedà establerta la dominació castellana també en els afers interiors de Catalunya.

Mides d'opressió. Fou llavors que, destruït el barri de la Ribera, s'aixecà la Ciutadela coronada de canons dirigits a Barcelona;

fou llavors que fou abolit el Consell de Cent i les altres institucions del govern municipal de Barcelona, que fou manat usar el castellà en les causes tramitades en l'Audiència i posada en mans del capità general i de la Reial Audiència el govern i l'administració de la terra.

CARLES III. Els regnats de Lluís I i de Ferran VI no deixaren cap rastre. En canvi, en temps de Carles III (1759-1788), fou proclamada la llibertat de comerciar amb Amèrica, i des de llavors data el renaixement de la prosperitat econòmica de Catalunya.

CARLES IV. *La guerra gran.* En temps de Carles IV, i a conseqüència de la Revolució francesa, hi hagué entre Espanya i França la guerra gran, en què el poble català prengué una part decisiva.

De res no serviren els seus esforços. La ineptitud i enviliment dels prínceps governants de la cort castellana va fer el joc dels plans ambiciosos de Napoleón, emperador de França. Les legions imperials entraren en la nostra terra, i per ordre de Madrid els fou lliurada Barcelona i altres llocs fortificats; i quan es veié clar que venien com a dominadors, començà una guerra (1808-1814), en què es registren fets tan memorables com la batalla del Bruc i l'heroica defensa de Girona, l'etern escull de la dominació francesa; i en què Catalunya veié reunir-se i actuar un Congrés català, esmortuït ressò de les seves antigues Corts. Napoleón, atacat per quasi totes les nacions d'Europa, hagué de cridar les tropes d'Espanya i reconèixer Ferran VII, fill de Carles IV, per rei d'Espanya.

Corts de Cádiz. Mentre durava la guerra, els espanyols partidaris de les idees de la Revolució Francesa, amos del govern, convocaren unes Corts Constituents, i reunides aquestes en la ciutat de Cádiz, dictaren una constitució imitada de França, plena de l'esperit unitarista de la raça castellana.

FERRAN VII. En tornar Ferran VII començà la lluita entre el rei, representant de l'absolutisme monàrquic, i els liberals, partidaris del poder absolut dels parlaments, lluita que durà fins a la proclamació de sa filla Isabel II.

ISABEL II. *Lluites civils.* En temps d'Isabel II, el partit absolutista, defensor dels drets de l'infant don Carles, sostingué una guerra terrible contra Isabel, acabada pel conveni de Vergara. Les lluites polítiques seguiren entre els mateixos partidaris del nou

règim, i a causa d'elles la reina fou destronada per la revolució de setembre de 1868, que portà al tron don Amadeu de Savoia. Per renúncia d'aquest fou proclamada la República, i les mateixes lluites de les colles polítiques portaren poc després al tron Alfons XII de Borbon, al qual succeí son fill Alfons XIII sota la regència de sa mare Maria Cristina de Habsburg.

Durant el període parlamentari la dominació s'ha fet sentir amb més força que mai. Les Corts de Cádiz proclamaren, com a programa del període constitucional que elles iniciaven, el mateix principi que els reis absoluts: *Unos mismos códigos regirán en toda la monarquía, fórmula ambigua i dissimulada d'aquella antiga aspiració de reducir todos los reinos de España a las leyes de Castilla sin ninguna diferencia.*

BALANÇ DE L'HEGEMONIA CASTELLANA. El balanç del llarg període de la dominació castellana, obert encara, és desastrós: en adquirir l'hegemonia, el poble castellà es trobà amb una riquíssima herència. Començar la dominació castellana i començar les desmembracions i els moviments separatistes, va ésser tot u; la història política del govern del poble castellà quasi no és altra cosa que la història de les guerres sostingudes contra els pobles, que fugien o volien fugir del seu domini.

§ 4. CAUSES DE LA DECADÈNCIA DE CATALUNYA. A produir la decadència de Catalunya contribuïren, demés de les causes polítiques, l'especial direcció de les idees i els sentiments durant aquest llarg període.

El Renaixement clàssic. Iniciat ja en el cor mateix de l'Edat Mitjana, guanyà els hòmens de lletres i de govern, els poetes i els artistes, un grandiós moviment conegut amb el nom de Renaixement clàssic, que consistia en l'estudi dels temps antics de Grècia i Roma, en l'admiració de les coses de aquelles edats, en l'adopció de moltes de ses idees i la imitació de ses institucions, arts i costums.

Enamorats de la civilització grega i llatina, deixen d'estudiar la civilització cristiana de l'Edat Mitjana; i considerant-la com a una corrupció i degeneració d'aquella, li agafen avorriment i menyspreu. (Suprimit paràgraf glosant Renaixement).

Totes aquestes tendències perjudicaren a Catalunya, que havia

tingut son més alt grau d'esplendor en l'Edat Mitjana i que per son temperament, veritablement liberal, no podia lligar amb l'absolutisme dels reis [nascut de l'estudi de les lleis imperials de Roma] i desenrotllat des del començament de l'Edat Moderna (xv). En canvi, ajudaren molt a Castella a establir la seva dominació.

La castellanització. Actiu agent de la nostra decadència fou la castellanització. Aquesta es dirigí primer de tot a decapitar moralment la nostra pàtria prenent-li les seves classes superiors; i, en efecte, cent anys després de la vinguda de la dinastia castellana, les principals cases de la noblesa catalana s'havien fos i desaparegut absorbides pels enllaços fets amb cases castelleses.

La llengua. La llengua resistí; però ja en el segle xvii l'esclat de la Cort, que era completament castellana en una època tan profundament monàrquica, va introduir la moda del castellà. El català es prostitueix llavors amb l'ús de paraules, modismes i costums ortogràfics castellesos; va generalitzant-se el costum d'empregar la llengua castellana en les obres de tota mena, de tal manera, que En Pujades començà la seva obra en català i va acabar-la en castellà, i En Feliu de Penya escrivia en castellà sos *Anals de Catalunya* al mateix temps que contra els castellesos lluitava amb les armes a la mà per les llibertats de Catalunya.

El comerç. Per altra part, des que deixà d'haver-hi marina de guerra catalana, els pirates turcs i argelins aterraren el comerç marítim amb Itàlia i l'Orient; i com que el tràfec principal era llavors el d'Amèrica i tampoc podia fer-lo nostra pàtria perquè era privilegi exclusiu de la corona de Castella, la postració arribà a un grau inconcebible.

Contribuïren a aquest resultat la malvolença de què eren objecte els catalans en els regnes de Castella. Les Corts catalanes hagueren de queixar-se en 1702 que en molts ports de Castella es prohibia l'entrada als productes catalans portats en naus catalanes, mentre eren admesos lliurement els de les nacions estrangeres. Ja abans havien tingut de reclamar contra la prohibició de comerciar amb els ports de Barbaria, pertanyents a la corona aragonesa; la de carregar en ports castellesos mentre hi havia naus castelleses que poguessin fer-ho; i contra les exaccions de tota mena que feien al comerç i a la indústria de Catalunya els oficials reials.

RENAIXEMENT DE LA NACIÓ CATALANA

• Semblava que havia arribat per a la nació catalana l'hora de desaparèixer, tanta era l'adversitat dels esdeveniments i l'esmortiment en què havia quedat el nostre poble, quan va crear-se la Junta de Comerç de Barcelona (1758), institució memorable, primer portaestandard de la nostra renaixença. Poc després el rei Carles III obrí a Catalunya les portes del comerç d'Amèrica (1778).

Renaixement industrial i comercial. La indústria i el comerç de Catalunya no havien mai mort del tot; però des d'aquell moment emprenen una gran volada, i malgrat les seguides guerres que han dificultat sa creixença i les contribucions sovint excessives i el desordre administratiu, de llavors ençà han anat sempre de progrés en progrés fins arribar al 1869 en què l'obertura del canal de Suez, fent tornar el comerç marítim d'Orient al mar Mediterrani, obre un avenir esplèndid a l'activitat econòmica de la nostra terra.

Investigacions històriques. La Junta de Comerç no va concretar-se a afavorir el comerç, la indústria i l'agricultura; va impulsar també tota la nostra cultura, i amb la seva protecció van fer-se les primeres investigacions històriques que havien de donar al nostre poble el coneixement de si mateix i de sa força.

Fins en el temps en què més menyspreada era la llengua catalana hi havia esperits enlairats qui no transigien amb la moda castellanista i amb tant d'halè la combatien que «si un català els escrivia en castellà li tornaven la carta sense llegir-la» (1806).

Renaixement literari. Entre aquests pocs literats escollits començava a saber-se que el català havia estat llengua de reis, d'emperadors i de papes, que havia ressonat en parlaments i assemblees, que havia manat exèrcits conquistadors i esquadres victorioses, que havia estat coneguda i conreada en les principals Corts d'Europa, i hi havien escrit poetes i filòsofs, legisladors i historiadors. I en saber això, creixia l'amor que li tenien per ésser seva i somniaven tornar-li son antic esplendor.

I en aqueix estat les coses, van adonar-se que les nacions d'Europa, que anaven a la davantera de la civilització, s'havien cansat d'imitar les coses de Grècia i Roma, i cercaven el que havien estat elles mateixes abans de vestir-se a la romana i ho cercaven en l'Edat Mitjana. I en l'Edat Mitjana ells trobaren la Catalunya gran, rica i forta.

Els Jocs Florals. Per això en l'any 1859 set patricis enamorats de les coses de la terra restauraren els Jocs Florals de Barcelona, festa anyal de la llengua catalana, que tragué una brillant florida de poetes i prosadors.

Renaixement polític. I al mateix temps que els prohòmens del comerç se fixaven en l'esplendor de l'antic comerç de Catalunya, i els hòmens de lletres es dalien mirant l'esclat de la nostra llengua en l'antigor i treballaven per tornar-li, molts catalans començaren a pensar amb el nostre antic poder polític, amb el poder polític que havia fet arribar al cim de la glòria la nostra marina i les nostres arts i la nostra llengua. I veient tornar una era de veritable llibertat, han començat a treballar per a la restauració de l'autonomia de la nacionalitat catalana.

11. — RESUM D'ARQUEOLOGIA CRISTIANA, per JOSEP GUDIOL, Prevere, Conservador del Museu diocesà de Vich.
12. — L'EDAT DE LA PEDRA, per P. BOSCH GIMPERA, Professor a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona.
13. — LA METAFÍSICA, per FRANCESC XAVIER LLORENS, Professor que fou a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona.
14. — NOCIONS D'INDUMENTARIA, per LLUÍS LABARTA, Professor a l'Escola Catalana d'Art Dramàtic.
15. — DRET MUNICIPAL VIGENT, per ISIDRE LLORET, Director de l'Escola de Funcionaris.
16. — HIGIENE DE L'ALIMENTACIÓ, per J. TARRUELLA, Professor lliure en malalties digestives.
17. — FRASES FAMOSES, per LLUÍS SEGALÀ I ESTALELLA, Membre de l'Institut.
18. — LINGÜÍSTICA, per LLUÍS NICOLAU D'OLWER, Professor a l'Escola de Bibliotecàries.
19. — FLORICULTURA I ARBORICULTURA, per GEORGES, T. GRIGNAN, Professor a l'Escola Superior dels Bells Oficis. Traducció de VICENS NUBIOLA, Enginyer agrícola.
20. — COM S'ORDENA I CATALOGA UNA BIBLIOTECA, per JORDI RUBIÓ, Director de la Biblioteca de Catalunya.
21. — LA POLÍTICA CONTEMPORANIA (1848-1900), per MANUEL RAVENTÓS, Professor a l'Escola de Funcionaris.
22. — DEL VESTIT I DE LA SEVA CONSERVACIÓ, per ROSA SEN-SAT, Directora de l'Escola de Bosc de Barcelona.
23. — ESCRITORS ESTRANGERS CONTEMPORANIS, per J. M. LÓPEZ-PICÓ.
24. — HISTORIA DE LA NACIÓ CATALANA, per ENRIC PRAT DE LA RIBA (Edició adaptada a la Col·lecció Minerva). (50 cènt.)

A PUNT DE SORTIR

ELS CONTINENTS COLONIALS, per JOAN PALAU VERA, Professor a l'Escola Superior de Bibliotecàries.

RÈSUM DE BOTÀNICA, pel P. JOAQUIM M. DE BARNOLA, S. J.

EN PREPARACIÓ

L'ARQUITECTURA ROMÀNICA, per J. PUIG I CADAVALCH, Membre de l'Institut.

LA LLUITA CONTRA EL PALUDISME, per GUSTAU PITTALUGA, Professor a la Facultat de Medicina de Madrid, Director del Servei tècnic del Paludisme a l'Institut d'E. C.

LES INFECCIONS, per AUGUST PI I SUNYER, Membre de l'Institut.

SINTAXI CATALANA, per POMPEU FABRA, Membre de l'Institut.

L'ANTIGA POESIA CATALANA, per JAUME MASSÓ I TORRENTS, Membre de l'Institut.